

1. MODEL SINIZACJI POLITYCZNEJ

Celem niniejszego rozdziału jest próba przedstawienia opisowego modelu¹ procesu sinizacji politycznej. Model jako uproszczone i uporządkowane przedstawienie rzeczywistości ma ułatwiać jej analizę. Ma on charakter modelu analogicznego, ale ma ambicje być autorskim konceptem, ułatwiającym analizę procesów wpływu i zmiany w systemie politycznym mniejszego podmiotu politycznego (HKSAR) pod wpływem większego ośrodka władzy (władza centralna ChRL).

Podkreślić należy, że pojęcie „sinizacji” w literaturze przedmiotu odnosi się do procesów przyjmowania języka i/lub kultury chińskiej². Współcześnie pojęcie pojawia się głównie w odniesieniu do procesów dominacji Chińczyków Han nad miejscowymi grupami etnicznymi w Tybecie i Sinciang³. Historycznie, pojęcie odnoszono do procesów asymilacji ludów, które wchodziły w kontakt z Chińczykami Han. Nie zawsze „kontakt” ten miał charakter podboju innych regionów, mówiło

¹ Model opisowy jest uproszczonym, ale kompletnym przedstawieniem rzeczywistości, mającym służyć wyjaśnieniu jakiegoś jej aspektu, opisu istniejących faktów i związków. Innym modelem ujętym w klasyfikacji jest model normatywny, ten jednak zakłada ustalenie wzorców poprawności lub wskazanie właściwych reguł. *Vide*: David W. Miller, Martin K. Starr, *Praktyka i teoria decyzji*, tłum. Andrzej Ehrlich, PWN 1971.

² Mieczysław Jerzy Küntler, *Dzieje kultury chińskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 215 i w in. miejscach.

³ Na przykład Jennifer Mei Sze Ang, *Sinicizing the Uyghurs*, „Peace Review: A Journal of Social Justice”, 28; Manuel Bauer, Peter Nagy, *The Sinicization of Tibet*, „Grand Street” 1998, No. 66; Elena Caprioni, *Daily Encounters Between Hans and Uyghurs in Xinjiang: Sinicization, Integration or Segregation?*, „Pacific Affairs” 2011, Vol. 84, No. 2

się chociażby o „sinizacji” dynastii mandżurskich. Z tego też powodu w pracy zaproponowano pojęcie „sinizacji” z dodaniem przymiotnika „politycznej”. Dzięki temu powinniśmy unikać nieporozumień związanych ze znaczeniem tych pojęć.

W literaturze sprawozdającej stan badań nad systemem politycznym Hongkongu, pojęcie sinizacji politycznej nie występuje. Pojawia się jednak pojęcie „mainlandyzacji” (ang. *mainlandization*). Z tego powodu w punkcie pierwszym tego rozdziału zostanie zaprezentowana dyskusja wokół tego pojęcia. W dalszej części rozdziału przedstawione zostaną także istotne inspiracje teoretyczne dla konceptualizacji modelu sinizacji politycznej.

1.1. POJĘCIE „MAINLANDYZACJI”

W ostatnich dziesięcioleciach ChRL staje się coraz aktywniejszym graczem na arenie międzynarodowej. W odniesieniu do terenów Tajwanu czy Hongkongu promuje wizję „Wielkich Chin”, mającą na celu pełną integrację tych terenów z „macierzą”⁴. Kwestie Tajwanu i Hongkongu są jednak odmienne, gdyż różne są relacje polityczno-prawne między ChRL a wymienionymi regionami. Jeżeli chodzi o Hongkong, wrócił on, zgodnie z umową pomiędzy rządem Wielkiej Brytanii a rządem ChRL z 19 grudnia 1984 roku, pod zwierzchność Chin. Specyfika relacji ChRL-Hongkong zostanie przedstawiona w dalszych częściach pracy, niemniej w tym miejscu należy podkreślić, że powrót Hongkongu do ChRL wiązał się z nadaniem regionowi statusu specjalnego regionu administracyjnego.

Wraz z powrotem Hongkongu do ChRL rozpoczęły się próby jego podporządkowywania Chinom, jednak najsilniej proces ten jest zauważalny po masowych protestach Hongkończyków z 1 lipca 2003 roku skierowanych głównie przeciwko próbie wprowadzenia przez władze

⁴ Wieloaspektowy opis tego procesu przedstawia w swej obszernej pracy Bogdan Góralczyk, *Wielki renesans. Chińska transformacja i jej konsekwencje*, Dialog, Warszawa 2018.

HKSAR przepisów penalizujących „zdradę, secesję, bunt, działalność wywrotową” wymierzoną we władze ChRL. Próby podporządkowywania Hongkongu wywołują oczywiste kontrowersje i próby reaktancji ze strony części środowisk politycznych Hongkongu, gdyż regionowi zagwarantowano możliwość utrzymania dotychczasowego „stylu życia” do roku 2047. Obecnie najbardziej interesującą kwestią polityczną, w Hongkongu jest właśnie to tarcie między, z jednej strony próbami podporządkowywania Hongkongu władzy ChRL, z drugiej – próbami utrzymania autonomii i odmienności systemu społecznego i prawnego Hongkongu.

W Hongkongu zjawisko, które w niniejszej pracy stało się podstawą konceptualizacji modelu „sinizacji politycznej”, jest określane jako „mainlandization”. Chiny w zestawieniu z Hongkongiem określa się bowiem mianem „Chin kontynentalnych” (ang. *Mainland China*). Hongkong zaś, jako specjalny region administracyjny, jest częścią ChRL. Określenie „Mainland China” ma podkreślać specyfikę, odmienność polityczną ChRL od Hongkongu. Słowo „kontynentalizacja”, które byłoby bezpośrednim tłumaczeniem z języka angielskiego określenia „mainlandization”, choć znajduje się w słowniku języka polskiego i oznacza wzrost cech kontynentalnych w jakimś klimacie, nie brzmi dobrze w odniesieniu do problemu analizowanego w pracy.

Niektórzy autorzy (Gordon Mathews, Eric Kit-wai Ma, Tai-lok Lui; Sonny Shiu-Hing Lo) na proces podporządkowywania Hongkongu „Pekinowi” używają określenia „sinification”, które zdecydowanie łatwiej można byłoby adaptować w języku polskim jako „sinifikacja” (chińska unifikacja). W niniejszej pracy zaproponowano jednak pojęcie „sinizacji politycznej”, gdyż „sinifikacja” zdaje się bardziej wskazywać efekt zmian, niż opisywać sam proces. W takim też kontekście „sinizacja” będzie w tej pracy stosowana.

Samo pojęcie „mainlandyzacji”, choć często używane w dyskursie codziennym i stosowane przez dziennikarzy, nie doczekało się pogłębionej konceptualizacji naukowej. Wilson Wong rozumie to zjawisko jako proces „zblizania [Hongkongu] do chińskiego

systemu”⁵. Tsung-gan Kong z kolei, widzi „mainlandyzcję” jako „usiłowania partii komunistycznej i jej sojuszników uzyskania większej kontroli nad Hongkongiem pod względem politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturowym w celu jego asymilacji i zintegrowania z Chinami kontynentalnymi w możliwie największym stopniu, przed końcem 50-letniego obowiązywania zasady »jedno państwo, dwa systemy«”⁶. Znany hongkoński politolog Sonny Shiu-Hing Lo definiuje „mainlandyzację” jako „trend prowadzący do rozmywania wyjątkowości HKSAR”⁷. W jednej z pełniejszych definicji podkreśla, że „mainlandyzacja” prowadzi do stanu, w którym „polityka HKSAR czyni Hongkong politycznie bardziej zależnym i podobnym do »Pekinu«, ekonomicznie bardziej uzależnionym od wsparcia ze strony kontynentu, w sferze społecznej bardziej patriotycznym w stosunku do ojczyzny, a w sferze prawnej bardziej zależnym od interpretacji Ustawy Zasadniczej przez Stały Komitet Ogólnopolskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych”⁸. W prasie codziennej pojęcie jest używane jako synonim asymilacji Hongkongu, procesu uczynienia z niego „zwykłego chińskiego miasta”.

Z reguły pojęcie „mainlandyzacji” jest stosowane przez badaczy bez pełniejszej konceptualizacji. Rey Chow chociażby sprowadza ją do „erozji zasady »jedno państwo, dwa systemy«”⁹. Często jest również po-

⁵ Wilson Wong, *From a British-Style Administrative State to a Chinese-Style Political State: Civil Service Reform in Hong Kong After the Transfer of Sovereignty*, Brookings Institution, June 2003, PDF: <https://www.brookings.edu/research/civil-service-reforms-in-hong-kong-after-the-transfer-of-sovereignty/>, s. 20.

⁶ Tsung-gan Kong, *Mainlandization: An overview of Communist Party attempts to control and assimilate Hong Kong*, <https://medium.com/@KongTsungGan/mainlandization-an-overview-of-communist-party-attempts-to-control-and-assimilate-hong-kong-93df-16cbfe1e>

⁷ Lo Sonny Shiu Hing, *The Dynamics of Beijing-Hong Kong Relations: A Model for Taiwan?*, Hong Kong University Press, Hong Kong 2008, s. 42.

⁸ Ibidem, s. 42-43.

⁹ Rey Chow, *Between Colonizers: Hong Kong's Postcolonial Self-Writing in the 1990s*, „Diaspora: A Journal of Transnational Studies” 1992, vol. 2. No 2.

sługiwanie się pojęciem „anti-mainlandisation”, w odniesieniu do ruchów i działaczy głównie środowisk lokalistycznych¹⁰. To pojęcie jednak również nie jest analizowane.

Ze względu na brak jednej i pogłębionej definicji oraz zawężający do obszaru ChRL charakter pojęcia „mainlandyzacji”, w niniejszej pracy podjęta zostanie próba stworzenia autorskiego modelu „sinizacji politycznej”.

1.2. INSPIRACJE TEORETYCZNE

Proces podporządkowywania Hongkongu Chińskiej Republice Ludowej ma swoją specyfikę. Po pierwsze, mówimy tu o relacji w obrębie państwa unitarnego. Chińska Republika Ludowa jest formalnie państwem unitarnym, ale Hongkong w momencie przechodzenia spod brytyjskiej administracji pod chińską (sam ten proces tworzy wyjątkowość genezy statusu regionu) otrzymał znaczną autonomię. Badacze stosunków międzynarodowych dość często posługują się pojęciami „wpływu”, „zależności”, „podporządkowywania” i o ile w niniejszej pracy zostaną poczynione odwołania do tej literatury, o tyle relacja ChRL-Hongkong ma charakter więzi wewnątrzpaństwowej. Z tego powodu niezbędne będzie inspirowanie się teoriami z zakresu relacji wewnątrzpaństwowych.

Drugą specyfiką związku obu podmiotów jest objęcie go ramami postanowień międzynarodowej umowy między rządem Wielkiej Brytanii a ChRL oraz tzw. zasadą „jedno państwo, dwa systemy” wyrażoną m.in. w Ustawie Zasadniczej HKSAR. Wspomniana zasada jest jednocześnie rozwiązaniem *sui generis*.

Spektrum perspektyw teoretycznych, z których można spojrzeć na relację HKSAR-ChRL jest szerokie. Zaliczyć do nich można m.in. per-

¹⁰ Cora Lingling Xu, *When the Hong Kong Dream Meets the Anti-Mainlandisation Discourse: Mainland Chinese Students in Hong Kong*, „Journal of Current Chinese Affairs” 3/2015; Samson Yuen, Sanho Chung, *Explaining Localism in Post-handover Hong Kong. An Eventful Approach*, „China perspectives” 2013, No. 3.

spektywę zależności i wpływu w stosunkach międzynarodowych czy dyfuzji systemów politycznych i federacji, a nawet zderzenia kultur i klientelizmu. Zaznaczyć należy, że zasygnalizowane poniżej inspiracje, mimo tytułu podrozdziału „inspiracje teoretyczne”, mają różny status teoretyczny – znajdziemy tu zarówno ujęcia badawcze, teorie, metody, jak i pojęcia naukowe.

1.2.1. Zależność

Badacz stosunków rosyjsko-ukraińskich, Andrzej Szeptycki opisuje „zależność” jako asymetryczną relację dwóch podmiotów, której istotą jest podatność jednego z podmiotów na oddziaływanie drugiego. W stosunkach międzynarodowych „istnienie relacji zależności warunkowane jest zarówno przez czynniki obiektywne, jak i przez politykę każdego z podmiotów. Zakres i formy relacji zależności mogą być bardzo zróżnicowane: od jedynie potencjalnej możliwości wpływu przez silniejszy podmiot na określone aspekty sytuacji wewnętrznej słabszego bądź jego aktywności na arenie międzynarodowej aż po istnienie zinstytucjonalizowanych mechanizmów, pozwalających temu pierwszemu decydować o polityce wewnętrznej i zagranicznej drugiego”¹¹. O ile następuje tu wyjaśnienie charakteru relacji, o tyle instrumenty realizowania zależności są przedstawione dość ogólnie, bo i zależność w stosunkach międzynarodowych może przyjmować różną formę.

W zakresie systemu politycznego, zależność oznaczać będzie zmianę interesów państwa uzależnionego – zaczyna ono postrzegać środowisko międzynarodowe i wewnętrzne przez interesy mocarstwa dominującego, co często jest równoznaczne z wyrzeczeniem się własnej racji stanu. Z perspektywy niniejszej pracy należy podkreślić, że wśród badaczy zjawiska zależności nie ma konsensu czy państwo uzależnione musi przyjmować rozwiązania ustrojowe państwa dominującego¹².

¹¹ A. Szeptycki, *Ukraina wobec Rosji. Studium zależności*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013, s. 25.

¹² *Ibidem*, s. 66.

Jednak taka zbieżność rozwiązań zmniejsza napięcia między oboma podmiotami. W odniesieniu do relacji ChRL-Hongkong zauważymy, że istnieje pokusa Pekinu do zmiany systemu politycznego HKSAR w kierunku jego „dewesternizacji”.

Zależność przejawia się oczywiście również w podporządkowaniu sfery gospodarczej i militarnej państwa. Andrzej Szeptycki wymienia również inne sfery zależności. Zależności w sferze społecznej przedstawia jako wsparty migracjami rozwój bliskich więzów społecznych między oboma podmiotami. Zależność kulturowo-ideologiczna oznacza przejmowanie kultury państwa dominującego. Prowadzi często do hybrydyzacji w sferze języka, zaniku kultur lokalnych, a w sferze nauki – do ideologicznej dominacji wzorców narzuconych przez państwo penetrujące. Kanałami budowania tej dominacji jest zasadniczo oświata i media. Zależność w sferze społecznej i kulturowo-ideologicznej prowadzić może do zmian w zakresie poczucia tożsamości społeczeństwa podporządkowanego. Te aspekty badań zależności między aktorami politycznymi mogą mieć niebagatelne zastosowanie w analizie charakteru i skutków relacji ChRL-HKSAR (kwestie migracji, języka, mediów, oświaty, tożsamości).

Ostatnia ze sfer zależności – sfera polityki zagranicznej – będzie miała w niniejszej pracy mniejszy potencjał inspirujący kształtowanie modelu „sinizacji politycznej”, gdyż problemu podporządkowywania polityki zagranicznej w Hongkongu formalnie nie ma. Zgodnie z ustanowionymi relacjami ChRL-HKSAR, polityka zagraniczna jest domeną władzy centralnej. Co prawda Hongkong może mieć swoje przedstawicielstwa w organizacjach międzynarodowych, jednak zakres ewentualnego podporządkowywania w tej sferze jest mocno ograniczony.

1.2.2. Imperializm

Pojęcie imperializmu, jako określenia kontroli jednego państwa przez drugie ma w nauce o polityce i badaniach stosunków międzynarodowych długą historię. Polski politolog Andrzej Gałanek podkreśla powrót w ostatnich dekadach zainteresowania badaniem stosunków

międzynarodowych przez pryzmat pojęć „imperium” i „imperializm”¹³.

Współczesne studia nad imperializmem, nieograniczające się jedynie do spuścizny marksizmu-leninizmu¹⁴, definiują go jako systematyczną dominację jednego podmiotu nad drugim, przejawiającą się w sferze politycznej, ekonomicznej, wojskowej, kulturowej i komunikacyjnej i polegającą na bezpośredniej i pośredniej kontroli wymienionych sfer przez podmiot-imperium¹⁵. Przyczynami imperialnej ekspansji jest chęć osiągnięcia korzyści ekonomicznych, obronnych lub „szerzenie cywilizacji”.

W analitycznym ujęciu relacji imperialistycznej, faktyczne centrum decyzyjne jest umiejscowione w podmiocie dominującym. Podmiot podporządkowany związany jest posłuszeństwem wobec imperium. Podmiot podporządkowany jest, co do zasady, dostarczycielem dóbr, wytwórcą dla podmiotu-imperium. Tradycyjne ujęcia wskazują, że więc imperialna rozwija się z reguły w wyniku podboju i ekspansji. Podejście metrocentryczne w wyjaśnianiu imperializmu oznacza podkreślanie „skłonności metropolitalnego społeczeństwa do rozszerzania swojej władzy”¹⁶.

Współczesne studia podkreślają, że dominacja może występować nie tylko w relacjach gospodarczych i politycznych, ale również w sferze symbolicznej. Coraz częściej imperializm postrzegany jest jako narzucanie schematów myślowych, utrzymywanie w „platońskiej jaskini”. Zanegowane przy tym zostało marksistowskie przekonanie o szczególnym powiązaniu imperializmu z kapitalizmem¹⁷. Imperializm jest rezulta-

¹³ Andrzej Gałganek, *Pojęcia imperium i imperializm w nauce o stosunkach międzynarodowych*, „Przegląd Strategiczny” 2013, nr 1.

¹⁴ Pamiętać należy, że istotny wkład w rozwój marksistowskiego (nie mylić z marksowskim) rozumienia imperializmu miała urodzona w Zamościu Róża Luksemburg.

¹⁵ Johan Galtung, *A Structural Theory of Imperialism*, „Journal of Peace Research” 1971, vol. 8, no. 2. Bardziej uniwersalistycznie postrzega rolę imperium wspomniany Andrzej Gałganek.

¹⁶ Andrzej Gałganek, *op. cit.*

¹⁷ Martin A. Barroll, *Toward a General Theory of Imperialism*, „Journal of Anthropological Research” 1980, vol. 36, no. 2.

tem nierówności między państwem dominującym a podporządkowanym w zakresie kapitału, towarów czy kapitału intelektualnego.

Z punktu widzenia relacji ChRL-HKSAR, inspirujące poznawczo mogą być założenia imperializmu w zakresie dominacji w poszczególnych sferach (także kulturowej). Pojawia się też konieczność zbadania kierunku przepływu dóbr między oboma podmiotami. Imperialna dominacja to także osadnictwo z dominium w „kolonii”. Biorąc pod uwagę instalowanie „ukrytego frontu” w Hongkongu, także ten aspekt badań będzie interesujący.

1.2.3. Europeizacja

Równie popularny, co i krytykowany za swoją nieprzejrzyistość, koncept „europeizacji”¹⁸ powstał w kontekście analizy zmian systemów politycznych państw członkowskich pod wpływem funkcjonowania Unii Europejskiej/Wspólnot Europejskich. Jak wskazuje norweski politolog Johan P. Olsen, „europeizacja” ma wiele niekoniecznie spójnych znaczeń. Autor wyróżnia europeizację jako terytorialną ekspansję Europy/UE; proces instytucjonalizacji na szczeblu europejskim; dyfuzję norm i zasad poza Europę czy zmianę krajowych i regionalnych systemów zarządzania¹⁹. Jim Buller i Andrew Gamble także podkreślają szerokie spektrum sposobów rozumienia europeizacji (m.in. jako powstawania mechanizmu europejskiego zarządzania, jako eksportu europejskich form organizacyjnych poza granice Europy; jako politycznej unifikacji Europy; jako zasłony dymnej dla krajowych działań politycznych), ale wskazują, że ostatecznie chodzi o stan (nie proces) „w którym różne sposoby europejskiego rządzenia doprowadziły do transformacji jakiś aspektów polityk krajowych”²⁰.

¹⁸ Podkreśla się m.in. dostatecznie dużą liczbę innych pojęć, określających zbliżone procesy, np. integracja europejska, *spillover*.

¹⁹ Johan P. Olsen, *The Many Faces of Europeanization*, „Journal of Common Market Studies” 2002, vol. 40, no 5.

²⁰ Jim Buller, Andrew Gamble, *Conceptualising Europeanisation*, <http://aei.pitt.edu/1724/1/bullerandgamble.pdf>, s. 26.

Część definicji upatruje kluczowych zmian na poziomie europejskim – „pojawienie się i rozwój na poziomie europejskim odrębnych struktur zarządzania, tj. instytucji politycznych, prawnych i społecznych związanych z rozwiązywaniem problemów politycznych, które formalizują interakcje między podmiotami oraz sieciami polityk specjalizujących się w tworzeniu reguł autorytatywnych”²¹. Większość definicji podkreśla jednak właśnie zmianę adaptacyjną wewnątrz państw członkowskich w wyniku procesu integracji europejskiej. Klasyczna i często cytowana definicja Roberta Ladrecha określa europeizację jako „inkrementalny proces zmieniający kierunek i kształt polityki krajowej w takim stopniu, że polityczna i ekonomiczna dynamika Wspólnoty Europejskiej staje się częścią logiki organizującej krajową politykę i proces polityczny”²².

Większość prac poświęcona europeizacji podkreśla dwukierunkowość procesu – europeizację odgórną (*top-down*) i tzw. „downloading” oraz europeizację oddolną (*bottom-up*) i tzw. „uploading”. Pierwszy wymiar wskazuje, że zmiana wynika z wpływu UE na polityki krajowe – narodowe struktury dostosowują się do poziomu europejskiego. Ten wymiar wydaje się bardziej oczywisty i tak z reguły ujmuje się europeizację. Wpływ UE na poziom krajowy nie musi być bezpośredni, może być także pośredni, np. gdy krajowi aktorzy wykorzystują mechanizmy UE, aby wpłynąć na politykę państwa członkowskiego.

Trudniejsza do konceptualizacji wydaje się europeizacja „bottom-up”. Ma ona miejsce, gdy to państwo członkowskie wpływa na działanie UE w danej sferze. Wymiar ten polega na „przesyłaniu” (*up-loading*) preferencji krajowych na poziom UE, wykorzystując jej procedury decyzyjne. Proces „zaczyna się i kończy na poziomie krajowym”²³. Jest to

²¹ Maria Green Cowles, James Caporaso, Thomas Risse, *Europeanization and domestic change. Transforming Europe*, Cornell University Press, New York 2001, s. 2.

²² Robert Ladrech, *Europeanization of domestic policies and institutions: The case of France*, „Journal of Common Market Studies” 1994, vol. 32, no. 1, s. 69.

²³ Tim Beichelt, *Dimensions of Europeanisation* [w:] *Européanisation. D'Ouest en, François Bafail, Timm Beichelt (red.), L'Harmattan, Paris 2008, s. 36.*